

Роль доказів у адміністративному провадженні

Войтовський Валентин Сергійович¹

Опубліковано	Секція	УДК
30.11.2023	Право	342.9

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12333292>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. У статті розглянуто та проаналізовано теоретичні засади щодо поняття доказів, а також визначено роль доказів у адміністративному провадженні.

Правильне визначення поняття доказу є необхідною умовою досягнення істини, забезпечення законності й обґрунтованості рішень адміністративного суду.

Обґрунтовано, що доказами у справі виступають будь-які фактичні дані, за допомогою яких встановлюється предмет доказування. Це не суперечить сформованому в теорії та на практиці розумінню сутності доказів як специфічної доказової інформації, яка використовується для вирішення завдань адміністративного провадження.

Автором проведено аналіз теоретичних засад щодо визначення поняття «докази», відповідно до якого зроблено висновок про те, що серед науковців немає єдиної думки на визначення даного поняття.

Зазначено, що докази становлять відомості про факти, що підлягають встановленню, які належним чином засвідчені, тобто отримані із певного джерела з дотриманням усіх вимог, передбачених відповідними адміністративно-процесуальними нормами.

Аргументовано, що вагоме значення в адміністративному провадженні відіграє і належність доказів.

Автором зазначено, що в адміністративному судочинстві належність доказів варто розуміти як вихідний принцип, певне правило, згідно якого суд не повинен приймати до розгляду ті докази, які містять інформацію, що не стосується предмету доказування.

Автором звернуто увагу на те, що інститут доказів має давню історію, яка обчислюється з моменту появи судового процесу як такого. Цей інститут не є статичним. Протягом століть він постійно вдосконалювався і продовжує вдосконалюватись досі.

Докази – це відомості про певні факти, на основі яких суд встановлює наявність і відсутність обставин справи.

Ключові слова: докази, доказування, адміністративне провадження, процес, адміністративна справа, суд, судовий захист.

The role of evidence in administrative proceedings

Abstract. The article examines and analyzes the theoretical foundations of the concept of evidence, as well as defines the role of evidence in administrative proceedings.

The correct definition of the concept of evidence is a necessary condition for achieving the truth, ensuring the legality and validity of administrative court decisions.

¹ кандидат юридичних наук Приватний нотаріус Київського міського нотаріального округу, ORCID 0009-0004-4397-1402

It is reasonable that the evidence in the case is any factual data, with the help of which the subject of proof is established. This does not contradict the theoretically and practically formed understanding of the essence of evidence as specific evidentiary information that is used to solve the tasks of administrative proceedings.

The author conducted an analysis of the theoretical foundations of the definition of the concept of "evidence", according to which he concluded that there is no consensus among scientists on the definition of this concept.

It is noted that the evidence is information about the facts to be established, which are duly certified, that is, obtained from a certain source in compliance with all the requirements stipulated by the relevant administrative and procedural norms.

It is argued that the appropriateness of evidence also plays a significant role in administrative proceedings.

The author states that in administrative proceedings, the propriety of evidence should be understood as a basic principle, a certain rule, according to which the court should not accept for consideration those evidences that contain information that does not relate to the subject of evidence.

The author drew attention to the fact that the institution of evidence has a long history, which is calculated from the moment of the appearance of the judicial process as such. This institution is not static. Over the centuries, it has been constantly improved and continues to be improved to this day.

Evidence is information about certain facts, on the basis of which the court establishes the presence or absence of the circumstances of the case.

Key words: evidence, proof, administrative proceeding, process, administrative case, court, legal defense.

Вступ

Постановка проблеми. Однією з актуальних проблем адміністративного процесу, як будь-якої процесуальної науки, є проблема доказування.

Доказування в адміністративному процесі являє собою врегульоване нормами адміністративного процесуального права, засноване на принципі змагальності, пізнавальна та посвідчувальна логіко-практична діяльність судді, посадової особи, органу, що розглядає справу про адміністративне правопорушення та учасників провадження у справі зі збирання, перевірки та оцінки доказів з метою встановлення формальної істини про обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Засноване на концепції формальної (процесуальної) істини розуміння доказування зумовило основні методологічні підходи до обґрунтування процесуального режиму доказів у адміністративному процесі.

Доказування – це невід’ємна частина адміністративно-деліктного процесу, без нього неможливо вирішити справу про адміністративне правопорушення. Мета доказування – встановлення обставин, які підлягають доведенню. При цьому єдиним засобом, за допомогою якого може здійснюватись доказування, виступає доказ. Жодні інші відомості, хоч би якими переконливими вони не виглядали, не можуть використовуватися в доведенні для обґрунтування висновків про обставини скоєння адміністративного правопорушення.

Докази – це найважливіший правовий інститут будь-якої процесуальної галузі права, бо без нього неможливий сам процес розгляду та вирішення конкретних справ.

Правильне визначення предмета доказування в адміністративному процесі має велике значення. Це умова цілеспрямованої діяльності суб’єктів провадження у справі, забезпечення повноти, всебічності, об’єктивності дослідження обставин справи. Його непомірне розширення може спричинити невинуватене затягування в розгляді

конкретної справи про адміністративне правопорушення, що явно суперечить принципу оперативності провадження. Обмеження предмета доведення неминуче тягне за собою неповноту і однобічність розгляду справи.

Відповідно до ст. 55 Конституції України визначено, що захист прав та свобод людини і громадянина здійснюється лише судом. Також, даною конституційною нормою «кожній особі гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб» [1]. В нашій державі дані положення є фундаментальними для провадження адміністративного судочинства. з метою досягнення справедливості та істини під час розгляду адміністративної справи, суди повинні визначати належність, достатність та допустимість доведення фактичних обставин, що викладені у позові. Сприятливі досягненню даної мети мають саме «докази», які отримують останнім часом все більше уваги як з боку національної доктрини, так і судової практики.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Науково-теоретичну базу для написання даної статті склали праці таких дослідників, як: С.В. Васильєв, Є.Ф. Демський, М.В. Джафарова, Я.С. Калмикова, І.Г. Козинець, В.Я. Кравченко, Я.Р. Кушнір, А.О. Ляш, М.П. Мельник, М.П. Пихтін, В.В. Самонова, Є.В. Симбірська, С.М. Стахівський, О.В. Тарасюк, Х.П. Ярмакі та ін.

Мета статті. Розглянути та проаналізувати теоретичні засади щодо поняття доказів, а також визначити роль доказів у адміністративному провадженні.

Результати

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття доказів належить до основних, вихідних у теорії доказів і доказовому праві. Тому, правильне визначення поняття доказу є необхідною умовою досягнення істини, забезпечення законності й обґрунтованості рішень адміністративного суду.

Від правильності визначення суб'єктів доказової діяльності та вірності обраної процедури доказування залежить ухвалення судом законного та обґрунтованого судового рішення у точній відповідності та згідно вимог чинного законодавства. Тобто доказ, позбавлений свого пізнавального змісту, або позбавлений процесуальної форми, залучений у процесі судового пізнання з порушенням процесуального порядку, перестає бути таким.

У судовому доказуванні докази, як відзначає С.В. Васильєв, виконують три функції: 1. посвідчувальна – обґрунтування висновків суду в рішенні. Тобто, судові докази виступають не лише як засоби одержання знання, але після оцінки доказів вони є аргументами обґрунтування кінцевих висновків в судовому рішенні; 2. виступають як засоби організації дій з доказування, займаючи в структурі доказування проміжне місце між метою і результатом пізнавальної діяльності, тобто це функція накопичення інформації; 3. відображально-інформаційна, тобто відомості про факти (інформація) можуть бути використані в процесі для досягнення істини у справі внаслідок того, що відтворюють факти реальної дійсності, є їхнім відображенням [2, с. 31].

Водночас поняття доказу в адміністративному судочинстві є особливим щодо поняття доказу в науковій і практичній діяльності. Розкриваючи поняття доказу, необхідно зупинитися на дефініції цього терміна саме у науці адміністративного судочинства, оскільки існує неймовірна кількість підходів до його тлумачення.

Адже, поняття доказів є фундаментальною правовою категорією. І саме від правильного розуміння суті даного поняття буде залежати подальший напрям пошуку доказів, а також вміння грамотно їх використовувати під час встановлення істини у справі.

Так, у частині 1 ст. 72 КАСУ законодавцем змістовно викладено визначення поняття «докази». Так, під ними розуміються будь-які дані, на підставі яких суд

встановлює наявність або відсутність: 1) обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги та заперечення учасників справи; 2) інших обставин, що мають значення для правильного вирішення справи. До того ж, згідно ч. 2 ст. 72 КАСУ роз'яснено, що ці дані встановлюються за допомогою таких засобів, як: письмовими, речовими і електронними доказами; висновками експертів; показаннями свідків [3].

З цього приводу М.П. Пихтін у своїй роботі зазначає, що: «Незважаючи на те, що поняття доказів нормативно закріплене, питання визначення доказів та їх видів залишається одним із найбільш суперечливих. Особливо яскраво це виявляється під час розгляду справ про адміністративні правопорушення, коли орган (посадова особа) зобов'язаний з'ясувати, чи було вчинене адміністративне правопорушення, чи підлягає особа адміністративній відповідальності». В даному випадку, як зауважує автор, в основу покладено ст. 251 Кодексу України про адміністративні правопорушення. «Однак суд під час вирішення спорів між фізичними особами та суб'єктами владних повноважень щодо оскарження рішень (постанов у справах про адміністративні правопорушення) керується нормами КАС України» [4, с. 52]

Варто відзначити, що поняття доказу, яке закріплене в Кодексі адміністративного судочинства України, включає лише найбільш істотні ознаки, що притаманні для доказів в адміністративному судочинстві загалом і щодо кожного виду доказів зокрема. Сукупність усіх ознак особливого в загальному понятті неможливо відобразити не лише через велику їх кількість, але через той факт, що воно може втратити значення загального поняття.

У зв'язку з цим, зупинимось на аналізі наукових підходів щодо поняття доказів.

Для вирішення багатьох процесуальних питань, як зазначають А.О. Ляш та С.М. Стахівський, має принципове значення правильне визначення поняття доказів. Практичним працівникам воно допомагає правильно орієнтуватися в питанні про те, які саме фактичні дані і об'єкти матеріального світу і за яких умов можуть у справі мати значення доказів, цілеспрямовано здійснювати їх підшукування, виявлення, своєчасно проводити фіксацію та вилучення [5, с. 16].

М.В. Джафарова вважає, що «правовий інститут доказів та доказування як невід'ємний складник внутрішньої системи адміністративного процесуального права є сукупністю норм даної галузі права, які регулюють предмет і межі доказування, обсяг процесуальних повноважень суб'єктів доказування, умов належності, допустимості, достовірності та достатності доказів, види та джерела їх походження, особливості процесуального порядку отримання, дослідження й оцінки змісту і процесуальної форми доказів» [6, с.74].

Натомість Е.Ф. Демський у своїй роботі відображає думку про те, що доказами виступають фактичні обставини, на підставі яких суд, орган (посадова особа) чи уповноважений суб'єкт встановлюють наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги та заперечення осіб, які беруть участь у справі, а не факти і обставини. Дослідник під фактичними даними розуміє інформацію, відомості про акти, дії чи бездіяльність за допомогою яких можна встановити ті обставини, що матимуть вагоме значення для правильного вирішення адміністративної справи [7, с. 147].

Подібне твердження підтримує і О.В. Тарасюк, який у своїй роботі також під судовими доказами в адміністративному судочинстві пропонує розуміти фактичні дані (відомості), за допомогою яких можна прямо чи опосередковано підтвердити факти, що є важливими для вирішення судової справи, виражені у передбаченій законом процесуальній формі (засобах доказування), отримані та досліджені у чітко передбаченому законодавством порядку [8, с. 186].

У науковій літературі окремі науковці у поняття доказів включають необхідну інформацію.

Так, І.В. Бойко під поняттям доказів пропонує розуміти певну інформацію, за допомогою якої учасники адміністративної процедури обґрунтовують свої вимоги, а адміністративний орган має змогу встановити відсутність чи наявність даних про факти й обставини справи [9, с. 74].

Я.С. Калмикова у своїй роботі пропонує «під доказами в адміністративному судочинстві розуміти інформацію, на підставі якої особи, котрі беруть участь у справі, обґрунтовують або спростовують позовні вимоги, а суд устанавлює наявність чи відсутність даних про факти, обставини, дії або події, що мають значення для правильного розв'язання справи» [10, с. 4].

Схожої думки дотримується і М.П. Мельник, визначаючи, що як докази в адміністративному судочинстві України виступають відомості, інформація про факт, на підставі якої у визначеному законом порядку (отримання, дослідження й оцінки) адміністративний суд встановлює наявність чи відсутність обставин, які обґрунтовують вимоги та заперечення осіб, котрі беруть участь у справі, й інші обставини, що мають значення для правильного розв'язання справи, які одержують на підставі засобів доказування (пояснень сторін, третіх осіб та їх представників, показань свідків, письмових речових доказів, висновків експертів) [11, с. 273].

Як інформацію під доказами пропонують розглядати і такі науковці, як І.Г. Козинець та В.Я. Кравченко, які у своїй роботі зазначають, що докази становлять інформацію, що застосовується в адміністративному судочинстві учасниками провадження з метою встановлення наявності або відсутності певних обставин, фактів, подій та використовується для реалізації процедури доказування, що включає в себе дослідження та оцінку цих доказів [12, с. 175].

Тобто, під доказами у справі про адміністративне правопорушення слід розуміти інформацію про факти, речі чи відомості про них, на підставі яких суддя, орган, посадова особа, у провадженні яких знаходиться справа, встановлюють наявність чи відсутність факту адміністративного правопорушення, винність особи, яка притягується до адміністративної відповідальності, а також інші обставини, що мають значення для повного, об'єктивного та правильного вирішення справи.

Науковці А.Т. Комзюк й О.М. Бандурка, пропонують під «доказами у конкретній адміністративній справі в адміністративному судочинстві розуміти будь-які фактичні дані, які під час розгляду справи добуваються або встановлюються судом за допомогою джерел та засобів доказів, про наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги та заперечення осіб, які беруть участь у справі та занесенні до документів або технічних засобів, що фіксують адміністративний процес у конкретній справі, які мають значення для правильного розв'язання справи, а також доведенні у судовому засіданні як докази у цій справі» [13, с. 280].

Дана позицію підтримує і дослідник Х.П. Ярмачі, який під доказами у справі про адміністративне правопорушення пропонує розуміти «будь-які фактичні дані, на підставі яких орган (посадова особа), у провадженні яких перебуває справа, встановлюють наявність або відсутність події адміністративного правопорушення, винність особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, а також інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи» [14, с. 117].

Такого роду дані встановлюються за допомогою: протоколу про адміністративні правопорушення; іншими протоколами, що передбачені КпАП; поясненням особи, яка притягується до адміністративної відповідальності, речовими доказами; висновками експерта; свідченням потерпілого, свідків; документами; показаннями спеціальних технічних приладів.

Доказами, як зазначає В.В. Самонова, є будь-які суттєві факти або твердження про факти, які можуть бути подані до компетентного суду як засіб встановлення істинності будь-якого передбачуваного факту, що перебуває на його розгляді [15, с. 204].

Відомості про факт (інформація) подається до суду для аналізу адміністративним судом такої інформації про певні події, дії або стан (юридичні обставини), і цю функцію здійснюють суб'єкти, які беруть участь у розгляді справи. На підставі цієї інформації в суді складається уявлення про правовідносини, які стали перед умовою звернення до суду.

Докази – це відомості про певні факти, на основі яких суд встановлює наявність і відсутність обставин справи.

Таким чином, інститут доказів має давню історію, яка обчислюється з моменту появи судового процесу як такого. Цей інститут не є статичним. Протягом століть він постійно вдосконалювався і продовжує вдосконалюватись досі. Змінюються не тільки види доказів, а й способи їх збирання, оцінки та використання. У зв'язку з цим цей інститут не втрачає своєї актуальності протягом багатьох століть і навіть тисячоліть. Значення доказів в адміністративному провадженні полягає в тому, що з їх допомогою встановлюються обставини, які входять в предмет доказування, і в кінцевому результаті – істина по вирішенню адміністративної справи.

Велике значення в адміністративному провадженні відіграє і належність доказів.

У адміністративному судочинстві належність доказів варто розуміти як вихідний принцип, певне правило, згідно якого суд не повинен приймати до розгляду ті докази, які містять інформацію, що не стосується предмету доказування. Суд може визначити наявність інформації щодо предмету доказування лише вирішуючи клопотання особи про витребування доказу або про приєднання доказу до матеріалів справи, про виклик свідка, оскільки дана особа зазначає, яку саме обставину може підтвердити доказ.

З цього приводу В.А. Симбірська у своєму дослідженні зазначає, що такого роду підхід «свідчить про усунення суду від активної участі в процесі доказування та покладає відповідальність за забезпечення адміністративного судочинства належними доказами на учасників справи, які зобов'язані ретельно підійти до обґрунтування своїх вимог та зазначення обставин, які можуть підтвердити доказ. В протилежному випадку збирання доказів у справі може бути ускладнене, що певним чином в подальшому негативно позначиться і на вирішенні справи» [16, с. 95].

Сутність і зміст належності доказів, Я.Р. Кушнір пропонує розглядати в двох аспектах: 1. як окрема властивість доказів – їх здатність підтвердити або спростувати обставини, на які посилаються сторони як на підстави своїх вимог та заперечень, інші обставини, що мають значення для вирішення справи і підлягають встановленню при ухваленні судового рішення; 2. як критерій оцінки, за допомогою якого суд визначає, чи підлягає застосуванню доказ у судовому провадженні та чи містить він інформацію про обставини, що мають значення для справи та які необхідно встановити для її правильного вирішення, або ж його необхідно відхилити як неналежний [17, с. 167-168].

Тобто, належність доказів складається з таких структурних елементів, як: належне джерело фактичних даних (зібраної інформації, відомостей), які в сукупності складають зміст доказів (вичерпний перелік яких встановлений у законі); належний суб'єкт, що має право проводити процесуальні дії, спрямовані на одержання доказів (такі особи повинні наділятися відповідним процесуальним статусом); відповідна форма доказу, в якій він може існувати (наприклад, речові докази; електронні докази); належна процесуальна дія, яка виступає як засіб використання для одержання доказів; належний порядок проведення відповідної процесуальної дії, що виступає як засіб збирання доказів.

Висновки

Таким чином, докази являють собою такі відомості про факти що підлягають встановленню, які належним чином засвідчені, тобто отримані із певного джерела з дотриманням усіх вимог, передбачених відповідними адміністративно-процесуальними нормами.

Слід пам'ятати, що доказів у готовому вигляді ні в природі, ні у суспільстві немає. Необхідна практична адміністративно-процесуальна діяльність, що дозволяє включити у процес доказування ту частину об'єктивної та суб'єктивної реальності, в якій відобразилося правопорушення. Саме в міру здійснення такої діяльності формуються докази як відомості про факти та обставини, що мають вагоме значення для вирішення конкретної справи в адміністративному провадженні.

Тобто, докази завжди являють собою єдність об'єктивного змісту (відображеної обставини, факту) і суб'єктивної форми (відображення у свідомості конкретного суб'єкта). Об'єктивність змісту доказування проявляється у його зв'язку з обставинами, підлягають доказуванню у відповідній справі про адміністративне правопорушення. Суб'єктивна форма доказування обумовлена тим, що його джерелом завжди виступає людина (суб'єкт), від якої виходять відомості, які стосуються справи про адміністративне правопорушення.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Васильєв С.В. Цивільний процес: навчальний посібник. Х.: Одиссей. 2008. 480с.
3. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 р. № 32747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. № 35–36, № 37. Ст. 446.
4. Пихтін М. П. Правова регламентація доказів в адміністративному судочинстві: теоретичні аспекти. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2017. № 29. Т. 1. С. 52-54.
5. Ляш А.О., Стахівський С.М. Докази і доказування у кримінальному судочинстві: Навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів. Відкритий міжнародний ун-т розвитку людини «Україна». Ю.М. Грошевий (ред.). К.: Ун-т «Україна». 2006. С. 186.
6. Джафарова М.В. Окремі питання доказування в адміністративному судочинстві в Україні. *Право і суспільство*. 2020. № 5. С. 69–75.
7. Демський Є. Ф. Адміністративне процесуальне право України : навч. посіб. Є. Ф. Демський. К.: Юрінком Інтер. 2008. 496 с.
8. Тарасюк О.В. Поняття доказів в адміністративному судочинстві. 2015. С. 184-189. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/fb783202-4f97-4806-80f8-c28124216708/content>
9. Бойко І.В., Зима О.Т., Соловйова О.М. Адміністративна процедура: конспект лекцій. за ред. І.В. Бойко. Харків : Право. 2018. 132 с.
10. Калмикова Я.С. Докази та доказування в адміністративному судочинстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Нац. ун-т «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Харків. 2013. 20 с.
11. Мельник М.П. Поняття доказів у адміністративному судочинстві України. *Держава і право*. 2010. Випуск. 48. С. 269-274.
12. Козинець І.Г., Кравченко В.Я. Окремі питання доказів та доказування в адміністративному судочинстві на сучасному етапі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 2. С. 173-177. URL: http://ir.stu.cn.ua/bitstream/handle/123456789/24220/Козинець_Кравченко_Окремі%20питан%20доказів.pdf?sequence=1&isAllowed=y

13. Кодекс адміністративного судочинства України : науково-практичний коментар. Н.О. Армаш та ін. ; за заг. ред. А.Т. Комзюка. Київ : Прецедент. Істина. 2009. 823 с.
14. Ярмакі Х.П. Докази у справах про адміністративні правопорушення та їх оцінка. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 4. С. 116 - 120.
15. Самонова В.В. Джерела доказів в адміністративному процесі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 1. С. 202-204. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2022/51.pdf
16. Симбірська Є.В. Належність і допустимість доказів у цивільному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Національна академія внутрішніх справ. Київ. 2019. 225 с.
17. Кушнір Я.Р. Сутність належності судових доказів в адміністративному судочинстві. Матеріали VI Міжнародного молодіжного наукового юридичного форуму, м. Київ. Національний авіаційний університет, 18 травня 2023 р. Ст. 166-168.